

УДК 340.12:004

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.3.03>

Емін Наджафлі,

*кандидат юридичних наук,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін (доцент)*

ФЕНОМЕН ЦИФРОВОЇ ДЕРЖАВИ ЯК ДЕРЖАВИ ПОСТСУЧАСНОГО ТИПУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ І ДЕРЖАВОЗНАВЧИЙ АСПЕКТИ

На основі новітніх досягнень теоретико-правової науки та інших суміжних наукових дисциплін комплексно досліджено теоретико-правовий і державознавчий аспекти феномена цифрової держави як держави постсучасного типу. На підставі комплексного аналізу тенденцій розвитку інформаційного суспільства (у межах шостого технологічного укладу) обґрунтовано, що виникнення та розвиток цифрової держави пов'язані з процесами діджиталізації суспільних відносин і державного управління. Зроблено висновок, що зазначена держава онтологічно, інституційно та функціонально докорінно відрізняється від більшості існуючих сучасних держав та є своєрідним інноваційним політико-правовим прикладом для технологічного й організаційно-управлінського «наслідування» з огляду на чіткий проактивний вплив на формування інформаційного суспільства з інноваційним типом економічного розвитку.

Ключові слова: діджиталізація, інформаційне суспільство, цифрова держава, електронне врядування, електронна демократія, шостий технологічний уклад.

Оглядова стаття

Постановка проблеми

Відомо, що останні десятиліття людська цивілізація існує в умовах інформаційного суспільства, тобто суспільства, в якому інформація, знання є безпосередньою продуктивною силою, стратегічним ресурсом суспільства, основною його економічною цінністю, а його розвиток відзначається різким підвищенням темпів, глобалізаційними процесами, принциповим ускладненням багатьох соціальних і правових явищ і прискоренням відповідних процесів [1, с. 250]. У контексті цього тренду змін на межі ХХ–ХХІ ст. і світ загалом, і Україну охопило глобальне явище цифровізації або діджиталізації, що чітко простежується як у приватній, так і в публічній сферах [2, с. 7].

Діджиталізація (цифровізація) здебільшого інтерпретується переважно в «економікоцентричному» вимірі, як «соціально-економічна трансформація, що є наслідком масового впровадження та засвоєння цифрових технологій (технологій створення, обробки, обміну та передачі інформації)» [3, с. 250]. Проте цифровізацію (діджиталізацію) в ширшому сенсі прийнято розглядати «як процес упровадження

цифрових технологій для вдосконалення життєдіяльності людини, суспільства і держави. Внаслідок цього цифрове врядування буде сприйматися як цифрова реалізація публічної влади (цифрова форма публічного врядування), яка стане етапом еволюційного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність органів публічної влади» [4]. Вочевидь така інтерпретація більшою мірою є адекватною реаліям за масштабами охоплення «цифрової» реальності, соціоцентричною та враховує, зокрема, державно-владні аспекти такої реальності.

Стрімкі зміни, що відбуваються в соціально-економічному базисі різних суспільств сучасного світу, неодмінно позначаються на інституційній та функціональній спроможності державних організацій, у межах яких існують і розвиваються відповідні соціально-економічні системи. Цілком очевидно, що, враховуючи надглибокі зміни технологічного укладу та системну пов'язаність із виробничими технологіями технологій і механізмів самого державного управління, цифровізацію слід розглядати й у державно-правовому вимірі.

Дещо спрощуючи діалектику взаємодії цифровізації як об'єктивного соціально-економічного процесу із державою, можна умовно виокремити два етапи такої взаємодії. Зокрема, якщо на першому етапі державні інститути та держава в цілому зазнає впливу процесів цифровізації, то надалі (на другому етапі) вона сама виступає їх проактивним суб'єктом, ініціатором і рушійною силою широкого впровадження засад цифровізації в різних сегментах суспільного життя. Тому в межах другого етапу взаємодії цифровізації з державою виникає феномен, який отримує в науці назву цифрової (електронної) держави, що позначає якісне перетворення держави, системи державного управління і взаємодії держави та її інститутів із суспільством на цифрових технологічних засадах.

Отже, у контексті загальноправового і теоретико-державознавчого підходів постає комплекс взаємопов'язаних питань, відповіді на які мають дати змогу з'ясувати, що насправді являє собою цифрова (електронна) держава, зокрема: чи є вона новим типом держави (державного розвитку); чи вписується (і наскільки) в парадигму сучасних демократичних правових соціальних держав, що конституційовані в основних законах багатьох розвинутих країн; як означена держава співвідноситься з актуальними трендами суспільного розвитку, зокрема з розвитком позитивного права та прав людини; які конструктивні та деструктивні наслідки має для людської суб'єктності цифровізація держави (наприклад, у розрізі дилеми «електронна демократія/цифрова диктатура») [5, с. 20]. Без відповідей на ці фундаментальні питання неможливо з'ясувати, які власні державотворчі та спеціально юридичні проблеми має вирішувати українська

держава, що зазнає цифровізації в умовах проведення правової реформи.

Стан дослідження проблеми

Науково-теоретичним і світоглядним підґрунтям дослідження цифрової держави як держави постсучасного типу у правовій науці є концепції суспільства постсучасної доби, репрезентовані в роботах філософів і соціологів-постмодерністів Р. Барта, Ж. Батая, М. Бланшо, Ж. Бодрійяра, Ф. Гваттарі, Ж. Дельоза, Ж. Дерріди, Ф. Джеймсона, С. Жіжека, У. Еко, Ю. Крістєвої, Ж.-Ф. Ліотара, М. Фуко та ін.

Опрацювання проблем цифрової держави в юриспруденції розпочалося в 1990-х рр. [6, с. 43]. Пріоритет у наукових розробках цього феномена належить американським і західноєвропейським ученим. Так, американські дослідники Д. Вест, У. Гібсон, М. Марголіс, Дж. Тейлор, Дж. Фаунтайн, К. Хакер, Б. Шнейдерман стали аналізувати цифрову державу крізь призму функціонування електронного уряду й системи електронного урядування, впливу ІТ-технологій на державу, впровадження елементів електронної демократії в управлінські процеси, трансформації теорії і практики федералізму в умовах електронного урядування, проблем забезпечення цифрових прав людини у цифровій державі тощо. Натомість у роботах європейських авторів (А. Гарапона, Д. Голмса, В. Даттона, В. Кутракоу, М. Ліпса, Б. Лоадера, Дж. Морісона, Б. Хага, М. Хагена та ін.) розглядаються переважно загальноєвропейські тенденції розвитку цифрової держави, аналізуються правові акти Європейського Союзу та специфіка міжнародного співробітництва в галузі впровадження електронного врядування, методи державного управління із застосування ІТ-технологій, висвітлюються перспективи впровадження цифрової демократії, опрацьовуються різноманітні стратегії розвитку цифрової держави на майбутнє. У роботах пострадянських учених-юристів (А. Ібрагімової, С. Адіходжаєвої, Р. Азізова, І. Бачіло, І. Богдановської, М. Данилова, К. Іншакової, Т. Касімова, Н. Ковальнової, Д. Кононенка, Р. Логуа, І. Понкіна, Ю. Просвірніна, Н. Телешіної, В. Туровця, К. Черкасова, А. Шафалович та ін.) досліджуються як загальнотеоретичні аспекти онтології цифрової держави (передумови її формування, форма і зміст, ключові формально юридичні критерії та питання типологічної належності тощо), елементи зарубіжного досвіду впровадження концепцій електронного врядування та електронної демократії, так і прикладні питання формування цифрової держави та її інститутів, а також нормативно-правового забезпечення цих процесів в актуальних умовах конкретних пострадянських країн.

У свою чергу, феномен цифрової держави як держави постсучасного типу порівняно слабо досліджений у вітчизняній теоретико-правовій науці. З-поміж українських дослідників-правознавців, які

зосередили свою увагу на окремих аспектах дослідження згаданого політико-правового феномена, можна назвати Е. Аблякімова, О. Бакумова, О. Берназюка, О. Бринцева, О. Бухтатого, О. Дніпрова, Д. Дубінка, І. Завальнюка, О. Золотар, А. Ємельянову, М. Ільницького, І. Камінську, Н. Каменську, О. Копиленка, О. Клименко, Н. Кушакову-Костицьку, І. Куян, Н. Литвина, В. Марченка, В. Мильцеву, І. Мукомелу, О. Негрич, О. Романчук, А. Сердюк, І. Тищенко, О. Циганова та ін. Проте вони зосереджувалися на окремих аспектах (сторонах, сферах) функціонування цифрової держави та відповідно проводили свій аналіз у межах галузевих правових наук, здебільшого адміністративного, інформаційного, судовоуправлінського (судового) та конституційного права. Такий дещо звужений підхід, властивий вітчизняній (переважно галузевій) правовій науці, звісно, не дав змоги повною мірою охопити і висвітлити ключові характеристики цифрової держави як необхідної основи для функціонування та розвитку згаданих інститутів, системно й вичерпно, зокрема на загальнотеоретичному рівні.

Отже, узагальнений аналіз наукових досліджень у сфері теоретико-правового дослідження феномена цифрової держави як держави постсучасного типу свідчить, що означена проблематика не отримала свого послідовного та завершеного розкриття на рівні вітчизняної загальнотеоретичної юриспруденції попри нагальну потребу її опрацювання.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є всебічне з'ясування і теоретико-правова експлікація специфіки феномена цифрової держави як держави постсучасного типу в контексті типологічного дискурсу осмислення закономірностей державорозвитку, опрацьованих у межах вітчизняної теоретико-правової та державознавчої наук. *Завданнями* дослідження є аналіз напрацювань представників зарубіжної правової науки та практичних досягнень у напрямі реального «конструювання» інститутів цифрової держави та перших результатів їх функціонування в Україні, що вже доступні для наукового аналізу; узагальнення та прогнозування шляхів оптимізації цих інститутів, зокрема вдосконалення їх нормативно-правового забезпечення.

Виклад основного матеріалу

Дедалі активніше вчені починають послуговуватися терміном «цифрова (електронна) держава». І хоча остаточне утвердження такої форми держави фахівці здебільшого відносять до недалекого майбутнього, її наукове осмислення триває доволі активно в межах політології, соціології, науки державного управління, а також у галузевих правових наук (конституційного, адміністративного, інформаційного та судового права), що опановують це поняття в єдиному дискурсі з

термінами «електронне врядування», «електронний уряд», «електронне управління», «сервісна держава» тощо. У порівнянні з цими науками, в загальнотеоретичній юриспруденції таке вживання, принаймні в Україні, є доволі рідкісним та обережним. Однак попри широкий вжиток в інших суспільних науках його розуміння є далеким від однозначності й вичерпності. Беручи ці обставини до уваги, вважаємо, що для його коректного застосування в межах загальнотеоретичної юриспруденції слід спершу уточнити основні характеристики цього феномена, виходячи з наявних у науці дефініцій цифрової держави. З огляду на розмаїття наукових підходів ми пропонуємо вдаватися до наукової класифікації відповідних концепцій, у межах яких спершу узагальнено й комплексно проаналізуємо відповідні дефініції, а потім спробуємо обґрунтувати власний, авторський підхід до оптимального окреслення основних рис досліджуваного феномена.

Так, А. Сморгунів пропонує розмежовувати помірковані та радикальні підходи до інтерпретації цифрової держави: перші акцентують увагу на вдосконаленні державного управління завдяки застосуванню інформаційних технологій, водночас другі ключовими вважають не характер внутрішньорганізаційних відносин усередині державного апарату, як трансформацію відносин держав із суспільством [7, с. 303]. Натомість, на думку дослідниць М. Васькової та С. Тихонової, всі концепції цифрової держави можна узагальнити в межах трьох основних підходів: інституціонального, системного й організаційного. Відповідно до першого ця держава розглядається як особлива система інститутів, що має правову основу їх формування та функціонування; відповідно до другого – як система державних органів, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері інформатизації; відповідно до третього – як така організація державної влади, що ґрунтується на використанні інформаційно-комунікативних технологій [8, с. 12; 9, с. 278]. Проте означена інтерпретація наукових концепцій цифрової держави страждає, на наш погляд, на надмірну абстрактність і не дає змогу з'ясувати якісні відмінності цифрової держави в усіх трьох окреслених підходах. Критерій застосування інформаційно-комунікативних технологій може розглядатись як самостійний критерій подальшого структурування наукових підходів до осмислення сутності цифрової держави, виходячи з глибини застосування таких технологій і соціальних наслідків їх застосування для держави, суспільства та індивіда. З огляду на це ми пропонуємо власну класифікацію відповідних дослідницьких підходів, які більш глибоко та, на наш погляд, послідовно осмислюють феномен цифрової держави в теоретико-правовому та державознавчому розрізах.

Так, згідно з першою концепцією, яку ми умовно позначаємо як технологічно-адаптивну, цифрова держава постає як засіб використання

інформаційно-комунікаційних технологій задля активізації діяльності органів державної влади [10, с. 82; 11]. Згідно з таким підходом цифрова держава постає як ординарне використання в державному управлінні засобів і ресурсів згаданих технологій задля полегшення повсякденної управлінської діяльності держави¹.

Відповідно до другої концепції, яку ми умовно позначимо як сервісно-орієнтовану, цифрова держава інтерпретується як різновид сервісної держави, в якій всі державні послуги надаються в електронному вигляді, що здешевлює послуги, спрощує процес їх надання та призводить до певної дебюрократизації державного управління [12, р. 53; 13, р. 5; 14, р. 105; 15, с. 82].

Згідно з третьою концепцією, яку ми умовно назвемо структуротвірною, цифрова держава постає як якісно нова структура управління, що дозволяє громадянам та державним органам реагувати на потреби інформаційного суспільства шляхом стратегічного використання інформаційно-комунікаційних технологій, забезпечуючи ефективність, прозорість і розвиток в електронному середовищі [16, с. 34].

Згідно з четвертою концепцією, яку можна назвати концепцією електронної демократії (Р. Азізов, П. Ніксон, В. Кутракоу, Р. Раваль, Б. Хаг, Б. Лоадер, К. Хакер, Я. ван Дайк та ін.), цифрова держава постає як новий етап у розвитку демократичної форми організації державної влади, переважно електронними засобами: автоматизація адміністративних процедур призводить до впровадження демократичних механізмів участі в управлінні державною; інтернет розглядається як засіб модернізації апарату держави та демократизації відносин між ним та громадянами [17, р. 85]; інформаційні системи дозволяють громадянам швидше й ефективніше доводити свою думку з різних питань до держави [18, р. 42].

Звичайно, вище ми виокремили певні узагальнені «чисті» типи наукових підходів до узагальнення ключових ознак і рис цифрової держави.

Окремо слід згадати інтерпретації цифрової держави, нормативно закріплені на офіційному рівні. Так, упровадження цифрової держави перебуває на порядку денному низки міжнародних організацій, таких як ООН, ОЕСР і ЄС. Отже, згідно з визначенням ООН цифрова держава – це використання державою інформаційно-комунікаційних систем для надання інформації та послуг громадянам².

¹ Global E-government Readiness Report 2004. Towards Access for Opportunity // United Nations. Digital Library : сайт. URL: <https://desapublications.un.org/file/785/download> (дата звернення: 11.08.2022).

² e-Government // The World Bank : сайт. 19.05.2015. URL: <https://www.>

Згідно з позицією ОЕСР цифрова держава – це використання державою інформаційно-комунікаційних систем як засобу досягнення кращого урядування. ЄС дотримується ширшого розуміння цифрової держави як використання інформаційно-комунікаційних систем з узгодженням з організаційними змінами і новими навичками в державному управлінні з метою подальшого вдосконалення державних послуг і демократії та посилення підтримки державної політики [19]. Так само і у тлумаченні фахівців Світового банку цифрова держава постає в ширшому контексті, являючи собою «використання державними органами інформаційних технологій, які можуть трансформувати їх взаємовідносини з громадянами, комерційними організаціями та іншими державними органами для різних цілей, враховуючи надання державних послуг, поліпшення взаємовідносин із бізнесом, наділення громадян більшими можливостями впливати на владу через доступ до інформації, а також економніше державне управління» [20]. Як видно, в усіх позиціях цих міжнародних організацій основою для виокремлення цифрової держави є суто телеологічний аспект – чітка орієнтація на зміну в цій державі цілей її функціонування (надання інформації та послуг громадянам, досягнення кращого урядування, подальше вдосконалення державних послуг і демократії та посилення підтримки державної політики, наділення громадян більшими можливостями впливати на владу через доступ до інформації, економніше державне управління тощо).

Як випливає з аналізу наведених дефініцій, основна лінія їх розмежування пролягає в різному розумінні їх авторами глибини здійснюваних унаслідок цифровізації держави новацій у різних сферах суспільного життя, враховуючи державне управління та взаємовідносини держави з бізнесом і структурами громадянського суспільства. Якщо перші дві групи концепцій охоплюють здебільшого доволі поверхові зміни і стосуються винятково апарату держави, то третя, позначувана нами як структуротвірна, виявляється такою, що охоплює найістотніші та найглибші зміни, спричинювані цифровою державою, аж до безпосереднього впливу на розвиток інформаційного суспільства.

На наш погляд, вся різниця в наведених вище інтерпретаціях є нічим іншим, як відображенням у наукових підходах різних стадій або фаз розвитку самої цифрової держави. Наш підхід спирається на розуміння поступовості, поетапності й еволютивної здатності цифрової держави, а також на уявлення про неоднакову швидкість її еволюції в різних країнах, що спирається на економіко-політичні

worldbank.org/en/topic/digitaldevelopment/brief/e-government (дата звернення: 11.08.2022).

узагальнення стану впровадження так званого шостого технологічного укладу [21, с. 220], до становлення і розвитку якого, на наш погляд, тісно прив'язана і сама цифрова держава.

Тому погоджувачись із тим, що цифрова держава не може і не повинна інтерпретуватися в розрізі одноетапного процесу, а її еволюція натомість охоплює більше однієї стадії розвитку [22], ми вважаємо можливим розглядати в якості цифрової держави саме як держави постсучасної доби не спорадичні та безсистемні спроби застосування інформаційно-комунікаційних технологій у державному управлінні (що властиво першому підходу) і не державу, зосереджену на наданні громадянам послуг лише в електронній формі (що властиво другому підходу), а швидше більш розвинутий варіант держави, а саме державу, в якій унаслідок постійного та відносно тривалого застосування інформаційно-комунікаційних технологій змінилася сама природа державного управління вбік його цифровізації, спрощення і дебіюрократизації, відбулося й офіційно закріпилося на правовому рівні налагодження постійних зворотних зв'язків із населенням, що поєднується із правовою формалізацією застосування новітніх інструментів (каналів) електронної участі (електронні петиції, електронне голосування тощо) у прийнятті державних рішень [23].

Отже, зазначена держава і структурно, і функціонально має докорінно відрізнятись від більшості існуючих сучасних держав та є своєрідним інновативним політико-правовим прикладом для технологічного та організаційно-управлінського «наслідування» з огляду на чіткий проактивний вплив на формування інформаційного суспільства з інноваційним типом економічного розвитку (в межах шостого технологічного укладу).

Що стосується можливості використання як дефініції для цифрової держави концепції електронної демократії (четвертий підхід із виокремлених нами вище), то її ми вважаємо неспроможною для універсального застосування з тієї причини, що, як свідчить досвід, впровадження цифрової держави можливе за будь-якого державного режиму, як демократичного, так і недемократичного, зокрема авторитарного чи навіть тоталітарного (зокрема, і в сучасних Бахреїні, КНР та КНДР). Головне, що тут присутні дистанційні засоби комунікації влади з громадянами [24, с. 11].

Також важливим теоретико-правовим питанням є з'ясування співвідношення між цифровою державою та електронним урядуванням. Вважаємо, що так само, як державне управління не є тотожним державі, а є сукупністю всіх видів її діяльності, тобто «всіх форм реалізації державної влади в цілому» [25, с. 25], так і цифрова держава не може і не повинна сприйматись як тотожна електронному урядуванню (управлінню). Під останнім, зазвичай, «розуміється здійснення

державного управління на основі широкого застосування інформаційних технологій, системи локальних інформаційних мереж та сегментів глобальної інформаційної мережі, що забезпечує просте і прозоре функціонування та зв'язок органів державної влади з громадянами в режимі реального часу, а також комунікацію, координацію дій, співпрацю владних структур між собою для якомога якіснішого виконання завдань, які стоять перед ними» [26, с. 10]; «форма організації публічно-владної сфери, зокрема публічного управління, що здійснюється шляхом використання інформаційно-телекомунікаційних технологій та сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості функціонування органів публічної влади з метою системної взаємодії міжнародних і національних інституцій, населення, суб'єктів господарювання» [27, с. 14]. Безумовно, запровадження такого врядування є вкрай складним і тривалим процесом, що потребує значних матеріальних, інтелектуальних і фінансових ресурсів, проте в умовах інформаційного суспільства, як нам здається, альтернативи такому врядуванню просто не існує.

Щодо феномена цифрової держави в контексті типології державного розвитку, то новелізація теоретичних підходів до осмислення феномена держави в умовах цифровізації ключових сторін суспільного життя під впливом шостого технологічного укладу спричиняє такий напрям досліджень, які б категоризували означені зміни в базових характеристиках держави в контексті усталеного в юридичній науці теоретичного підходу до типології держав. Вважаємо це необхідним елементом цілісного та системного доктринального супроводження конструювання цифрової держави.

Усі концепції типології держав і державорозвитку, як правило, розглядаються в розрізі виокремлення формаційних, цивілізаційних та змішаних (із поєднанням елементів формаційного і цивілізаційного підходів) підходів до осмислення типологічної сутності держави, пізнання її соціально-економічної або іншої детермінації.

На нашу думку, цифрова держава чітко корелює з уявленнями, що осмислюють ключові риси нинішньої доби як постсучасної, та з визначенням суспільства, в межах якого вона виникає та розвивається, як інформаційного. Тому вона може інтерпретуватися як тип держави, адекватний станові інформаційного суспільства, але водночас як нестала державна форма, яка і досі зазнає досить суттєвої динаміки. Однак швидкість відповідних змін у різних країнах є різною, так само, як різним є реагування правової системи кожної країни на виклики цифровізації.

При цьому об'єктивна складність конституювання чіткого переліку ключових ознак цифрової держави в контексті її типологічної належності «тут і тепер» детермінуються: 1) незавершеністю самого

проекту цифрової держави, слабким науковим осмисленням соціальних наслідків цифровізації державного управління; 2) неоднаковим ступенем її впровадження залежно від швидкості технологічних змін у системі державного управління, у модифікаціях структури та функцій держав та відповідно ступеня розвитку шостого технологічного укладу в конкретній країні; 3) відкритістю альтернатив розвитку цифрової держави в сенсі забезпечення прав людини (актуальною залишається дихотомія «електронна демократія / цифрова диктатура»).

Водночас слід наголосити, що з огляду на відносно невеликий досвід функціонування цифрових держав у різних країнах останні можуть бути ранжовані залежно від ступеня впровадження в них засад цифрової держави, зокрема як такі, що: 1) перебувають на високій фазі розвитку; 2) наближаються до першої групи країн; 3) перебувають на початковій стадії розвитку цифрової держави; 4) тільки здійснюють перехід до цифрової держави, впроваджуючи лише окремі її інститути і технології в систему державного управління. Звісно, наведена класифікація є значною мірою умовною і потребує наукової верифікації на підставі ширших наукових узагальнень досвіду конструювання реальних цифрових держав у конкретних країнах постсучасності.

Висновки

На підставі комплексного дослідження тенденцій розвитку інформаційного суспільства в межах так званого шостого технологічного укладу всебічно обґрунтовано феномен цифрової (електронної) держави, виникнення та розвиток якої пов'язані з процесами діджиталізації (цифровізації) суспільних відносин та державного управління. Зроблено висновок, що зазначена держава структурно та функціонально докорінно відрізняється від більшості існуючих сучасних держав та є своєрідним інновативним політико-правовим прикладом для технологічного та організаційно-управлінського «наслідування» з огляду на чіткий проактивний вплив на формування інформаційного суспільства з інноваційним типом економічного розвитку.

Показано, що ідея цифровізації держави в сучасних умовах є незавершеним проектом, який реалізується в різних країнах із різною швидкістю та інтенсивністю. Проте внаслідок глобалізації проект цифрової держави став всезагальним трендом постсучасного державно-правового розвитку.

Цифрова держава інтерпретується як тип держави, адекватний станів інформаційного суспільства, але водночас як нестала державна форма, яка зазнає досить суттєвої динаміки. Утім швидкість відповідних змін у різних країнах є різною, так само як різним є реагування правової системи кожної країни на виклики цифровізації.

Функціонування цифрової держави в умовах інформаційного суспільства має бути збалансоване чітким усвідомленням практичної корисності цієї моделі, її інструментального значення для досягнення цілей сталого розвитку та прогресу суспільства з урахуванням існуючих і потенційних ризиків, зокрема захисту прав людини.

Типологічна «вписаність» цифрової держави в інформаційне суспільство має також осмислюватися з урахуванням класифікації технологічних укладів, які поступово витісняють суспільно-економічні форми як детермінанти державного розвитку та ледь не єдині критерії типологізації державного розвитку. У такому контексті цифрова держава корелює із шостим технологічним укладом як автономним і достатнім критерієм виокремлення типів державорозвитку, що може розглядатись як компліментарний до усталених у теоретико-правовій науці критеріїв типологізації.

Список бібліографічних посилань: 1. Бандура О. О. Філософія права доби постмодерну: людина та її права. *Проблеми філософії права*. 2005. Т. 3, № 1–2. С. 250–255. 2. Правове забезпечення віртуалізації інфраструктури національної економіки України : монографія / за ред. С. В. Глібка, А. В. Стріжкової. Харків : НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2019. 184 с. 3. Шаулова Т. В. Цифровизация и эффективность государственного управления. *Научные труды Северо-Западного института управления РАНХИГС*. 2019. Т. 10, № 2. С. 243–252. 4. Куйбіда В. С., Карпенко О. В., Наместник В. В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2018. № 1. С. 5–10. 5. Золотар О. О. Електронна демократія і цифрова диктатура. *Інформація і право*. 2017. № 4. С. 16–25. 6. Митко А. М. Інформаційна демократія: реалії та виклики часу : монографія. Луцьк : Вежа-друк, 2014. 400 с. 7. Сморгунов А. В. Электронное правительство: этапы становления и сравнение опыта // Технологии информационного общества – Интернет и современное общество : материалы 5-ой Всерос. объедин. конф. (Санкт-Петербург, 25–29 ноября 2002 г.). СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 2002. С. 302–305. 8. Тихонова С. В. Ветви власти в электронном государстве. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2013. № 3 (92). С. 11–16. 9. Васькова М. Г. Проблемы построения электронного государства: теоретические аспекты. *Социально-экономические явления и процессы*. 2010. № 3. С. 278–280. 10. Приходько Л. В. Зарубежный опыт внедрения и использования системы «электронный суд». *Государство и право*. 2007. № 9. С. 82–86. 11. Lawson G. NetState: Creating electronic government. London : Demos, 1998. 57 p. 12. Digital Democracy: Issues of Theory and Practice / ed. by K. L. Hacker, J. Dijk. Oaks : SAGE Publications, 2001. 240 p. 13. Gil-Carcia R. Enacting state websites: a mixed method study exploring e-government success in multiorganizational setting : Ph.D. dissertation. New York, 2005. 260 p. 14. Malkia M.,

Anttiroiko A., Savolainen R. eTransformation in Governance: New Directions in Government and Politics. Hershey : Idea Group Publishing, 2004. 338 p.

15. Макнат К. Виртуальное государство Канады. *Политическая наука*. 2007. № 4. С. 78–96.

16. Габуев С. В. «Электронное правительство»: проблемы эффективности политического управления (сравнительный анализ российского и мирового опыта) : дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02. М., 2018. 225 с.

17. Darrell M. Digital Government: Technology and Public Sector Performance. Princeton : Princeton University Press, 2005. 256 p.

18. Homburg V. Understanding e-government: information systems in public administration. London : Routledge, 2008. 140 p.

19. Haertsch P., Schubert P., Selz D. Digital elforgreich. Springer, 2002. 305 p.

20. Understanding E-Government in Europe: Issues and Challenges / ed. by P. G. Nixon, V. N. Koutrakou, R. Rawal. Abingdon : Routledge Taylor & Francis Group, 2010. 352 p.

21. Зубко Ю. Шостий технологічний уклад: інфраструктурно-правовий аспект. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 11. С. 218–229. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.38>.

22. McClure D. L. Electronic Government: Federal initiatives are evolving rapidly but they face significant challenges // Discover U.S. Government Information : сайт. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GAOREPORTS-T-AIMD-GGD-00-179/pdf/GAOREPORTS-T-AIMD-GGD-00-179.pdf> (дата звернення: 11.08.2022).

23. Кулик А. Н. Электронное государство в контексте институциональных реформ. *Политическая наука*. 2007. № 4. С. 237–265.

24. Данилов Н. А. Правовое регулирование электронного правительства в зарубежных странах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. М., 2013. 158 с.

25. Білокур Є. І. Функції державного управління: поняття, особливості, правове регулювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2015. 194 с.

26. Мукомела І. В. Правові засади інформаційного суспільства: загальнотеоретичний аналіз : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2016. 20 с.

27. Романчук О. З. Електронне урядування: конституційно-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2020. 22 с.

Надійшла до редколегії 13.08.2022

Прийнята до опублікування 21.08.2022

Najafli E. The phenomenon of the digital state as a state of postmodern type: theoretical and legal and political science aspects

The article, based on the latest achievements of theoretical and legal science and other related scientific disciplines, comprehensively explores the theoretical, legal and political science aspects of the phenomenon of the digital state as a state of postmodern type. Based on a comprehensive analysis of trends in the information society (within the sixth technological system), it is substantiated that the emergence and development of the digital state are associated with the processes of digitalization of public relations and public administration. It is concluded that this state is ontologically, institutionally and functionally radically different from

most modern states and is a kind of innovative political and legal example for technological and organizational and managerial “imitation” given the clear proactive influence on the formation of information society with innovative type of economic development. It is substantiated that due to the formation of the digital state a qualitatively new level of interaction between the state, society and citizens is achieved, the channels of direct and feedback between them are strengthened; communication of civil society and its institutions with the state is simplified and diversified; the state contributes more to the socio-economic development of society, responds faster and more effectively to new challenges to this development; the state acquires a more pronounced “service” character due to the simplification of the system of public access to administrative services, their diversification, increasing the transparency of the public administration system, reducing corruption risks in it, and so on. The digital state is interpreted as a type of state, adequate to the state of the information society, but at the same time - as an unstable state form, which is undergoing significant dynamics. It is shown that it correlates with the sixth technological structure as a criterion for distinguishing types of state development.

Key words: digitalization, information society, digital state, e-government, e-democracy, sixth technological way.

